

AUTIZM SPEKTORLI BOLALARNI TARBİYALANAYOTGAN OILADAGI MUAMMO VA YECHIM

Abidova Nazokat Qutbiddinovna,
Qo'qon universiteti Ta'lim kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilada autizm spektorli o'quvchilarning tarbiyalash mazmuni yoritiladi. Maqolada autizm spektori buzilgan bolalar tarbiyalanayotgan oiladagi muammolar yechimi tahlili amalga oshirilgan. Autizm spektorli bola bor oila avayaqinlarning munosabatlari, ota-onaning bola tarbiyalashda e'tibor berishi lozim bo'lgan masalalar yuzasidan mulohazalar berilgan. Bolaning atrof-muhitga moslashishida oilaning o'rni masalasi tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Autizm, oila, ota-onalar, pedagog, autizm spektorli bolalar, samarali usullari, korreksion-pedagogik reabilitatsiya, psixologik-pedagogik ish, muammo, yechim

ПРОБЛЕМА И РЕШЕНИЕ В СЕМЬЕ, ВОСПИТЫВАЮЩЕЙ ДЕТЕЙ С АУТИЗМОМ СПЕКТРОМ

Абидова Назокат Кутбиддиновна,
Доцент кафедры образования Университета Кокан, доктор философии

Аннотация: В данной статье описано содержание воспитания детей с аутистическим спектром в семье. В статье анализируется решение проблем в семье, где воспитываются дети с расстройствами аутистического спектра. Даны комментарии о взаимоотношениях семьи и родственников ребенка с расстройством аутистического спектра, вопросы, на которые родителям следует обращать внимание при воспитании ребенка. Изучен вопрос о роли семьи в адаптации ребенка к окружающей среде.

Ключевые слова: аутизм, семья, родители, педагоги, дети с аутизмом, эффективные методы, коррекционно-педагогическая реабилитация, психолого-педагогическая работа, проблема, решение.

PROBLEM AND SOLUTION IN A FAMILY RAISING CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM

Abidova Nazokat Kutbiddinovna,
Associate Professor, Department of Education, Kokan University, Ph.D

Abstract: This article describes the content of raising children with autism spectrum in the family. The article analyzes the solution of problems in the family where children with autism spectrum disorders are raised. Comments are given on the relationship between a family and relatives of a child with autism spectrum disorder, issues that parents should pay attention to when raising a child. The question of the role of the family in the adaptation of the child to the environment has been studied.

Key words: autism, family, parents, teachers, children with autism, effective methods, correctional and pedagogical rehabilitation, psychological and pedagogical work, problem, solution.

Jismoniy yoki psixologik jihatdan har qanday anomaliyaga ega bo'lgan bolaning paydo bo'lishi oila a'zolarining jiddiy psixologik va ijtimoiy qiyinchiliklarga duch kelishiga olib kelishi mumkin. O'z navbatida, bu nafaqat ota-onalarning o'zlari, balki yaqin qarindoshlar uchun ham eng og'ir tajribalarga olib keladi - oilaviy munosabatlar va aloqalar tuzilishi buziladi, bu esa oilaning buzilishiga olib kelishi mumkin. Oiladagi qayg'u tajribasi bolaning tashxisi bilan tugamaydi, balki butun hayoti davomida unga hamroh bo'ladi. Har qanday voqea - bu bayram yoki tadbirgaga sayohat - hamma narsa bolaning holatini eslatadi. Bolaning ota-onasi «hamma kabi emas» doimiy umidsizlik va halokat holatida yashaydi. Bunday maxsus bolaning rivojlanishi bilan uning sog'lom bo'lishi mumkinligiga umid yo'qoladi - axir, tashxis xato bo'lishi mumkin.

Autizm spektori buzilgan bolalar tarbiyasida oila muhiti muhim rol o'ynaydi: ba'zi qarindoshlar oilani qo'llab-quvvatlashga va rag'batlantirishga harakat qilishadi, boshqalari esa o'zini qanday tutishni bilmasligi sababli aloqa qilishdan qochishadi. Bu ko'pincha qarindoshlar va do'stlar bilan munosabatlarga,

shuningdek, turmush o'rtog'lar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir qiladi[3.-98.b.].

Natijada, ota-onalar doimo umidsizlik va noaniqlik hissini boshdan kechirishadi. Bu his-tuyg'ular o'z hayotidan surunkali norozilikka aylanadi, bu esa ota-onalarning farovonligiga salbiy ta'sir qiladi.

Autizm spektori buzilgan oilani tavsiflashda, ta'limotlar bunday bolaning moslashishi va ijtimoiylashuvida ko'p narsa oiladagi munosabatlarning to'g'ri turiga bog'liqligini aytadi. Bundan tashqari, oila a'zolari o'zlarining autizm spektori buzilgan farzandlarini tushunishni o'rganishlari kerakligi va ular qanchalik tez tushunishni o'rganishlari va shuning uchun unga yordam berishlari bolaning o'ziga emas, balki ota-onalarning o'ziga bog'liq[1.-34.b.]. Ota-onalar o'z ustida ishlash va psixologik qobiliyat darajasini oshirish, albatta, bolaning ahvolini engillashtiradi. Shuningdek, autizmi bolani tarbiyalayotgan oilalarning uch turi mavjud:

- Birinchi turdagi - o'zlarining autistik tendentsiyalarini moslashtirgan yoki sezmagani va (yoki) autizmni hodisa sifatida belgilamaydigan - bunday oilada ota-onalar «autizm» so'zini bilishmaydi, ular hech qachon tibbiy yordamga murojaat qilmaganlar va davom etishgan. ularning mutlaqo normal farzandi borligidan kelib chiqib, biroz g'alati;

- Ikkinchi tur - oiladagi autizmni hodisa sifatida belgilash, lekin eng autistik oila a'zosining psixiatrik nogironligiga qarshilik ko'rsatish;

- Uchinchi tur - oila a'zolaridan birini bemor sifatida katta psixiatriyaga topshirish - bunday oilada eng autistik oila a'zosi butunlay nogiron bo'lib qoladi.

Autizm spektrining buzilishi bo'lgan bolani tarbiyalayotgan oilaning muammolari haqida gapiradigan bo'lsak, psixologik, ijtimoiy, iqtisodiy muammolarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Bu muammolar yig'indisi sifatida ko'rib chiqiladi, har bir tarkibiy qism sifatida boshqasiga o'tib, «maxsus» oila hayotining umumiy jihatini tashkil qiladi. Psixologlar va o'qituvchilarning fikriga ko'ra, eng qiyin oilaviy muammolardan biri bu qarindoshlarning salbiy munosabati sanaladi. Taxmin qilish mumkinki, bunday munosabat autizm tushunchasi va kelib chiqishida, shuningdek, bunday bolaning keyingi yordami, tarbiyasi va hayotida nodonlik davrida paydo bo'ladi. Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, favqulodda muammolarga duch kelgan har bir bunday oila surunkali stressni boshdan kechiradi, uning og'irligi ahvolning og'irligi va bolaning yoshiga bog'liq bo'ladi[4.-45.b.].

Stress onalarda ko'proq namoyon bo'ladi, ular o'zini juda past baholaydilar, shaxsiy erkinlik va vaqtni qattiq cheklaydilar. Ular tabiatan onalikdan norozi bo'ladi. Bunday bolalarning onalari ko'pincha o'z vazifalarini yaxshi bajarmayotganini his qilishadi. Surunkali stressning onaga ta'siri depressiya, asabiylashish va hissiy taranglikni keltirib chiqaradi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ona va autizmi bola o'rtasidagi munosabatlar uning ruhiy holatiga bevosita kuchli ta'sir qiladi. Bu simbioz bola tug'ilishidan ancha oldin tug'iladi: ona o'z farzandining kelajagiga katta umid bog'laydi, uning atrofida yangi dunyo quradi.

Bola tug'ilgandan so'ng, onasi uni rag'batlantirmasligini seza boshlaydi: u unga tabassum qilmaydi, ko'zlariga qaramaydi, u bilan yaqin aloqada bo'lishni yoqtirmaydi, ba'zida uni boshqa odamlardan farq qilmaydi. Shunday qilib, bola unga boshqa har qanday ona uchun odatiy bo'lgan zarur hissiy munosabatni, muloqot quvonchini bermaydi, uning dam olishiga ham, ham ma'naviy, ham jismoniy hissa qo'shadi. Bola bilan bunday yaqin aloqada bo'lgan har bir oddiy ona kundalik yuk va tashvishlarni engadi.

Shu sababli, autizmi bolaning onasida ruhiy tushkunlik, asabiylashish va hissiy charchoqning namoyon bo'lishi juda bilan ifodalanadi: bolaning ijtimoiyligi tufayli ona o'z hayotidan norozilikni to'playdi, bu ijtimoiy va kasbiy vazifalarni bajarmaslikda namoyon bo'ladi.

Xuddi shu turdagi zo'riqishni autistik bolaning otasi ham boshdan kechiradi. U psixologik tajribalarga duchor bo'ladi, masalan: aybdorlik, halokat, ota rolidagi muvaffaqiyatsizlik, bu otaning bolasi bilan vaqt o'tkaza olmasligi, uning qobiliyatlari va qobiliyatlarini o'tkaza olmasligi, norozili, otasi bilan aloqada bo'lgani kabi qiziqish belgilarini ko'rsatmaslik va u bilan mashg'ulotlarda.

Yuqorida aytib o'tilganidek, bolaga eng yaqin bo'lgan oila a'zosining, aksariyat hollarda bu onaning kasbiy mavqei pasayadi va oilaviy tashvish va mas'uliyatdan uzoqlashish va ba'zi hollarda bolalarning ichkilikbozligi tufayli kasbiy faollik kuchayadi, ota va oilani tark etish yuzaga keladi.

O'z navbatida, ota-onalarning hissiy holati, odatda, autizmi bolaning hayoti va sog'lig'iga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Balanssizlik, nevroz, tajribalar bola bilan yaqin aloqani o'rnatishga to'sqinlik qiladi. Ota-onalar autizmi bolaning ehtiyojlariga etarlicha e'tibor bermaydilar, ko'pincha ular na uning

salohiyatini, na muhim ehtiyojlarini, na so'rov va istaklarini ob'ektiv baholay olmaydilar. Albatta, bu bolaga ham, ota-onaga ham juda salbiy ta'sir qiladi[1.-23.b.].

Qaytarib bo'lmaydigan oqibatlariga yo'l qo'ymaslik uchun bunday oilada yuzaga kelgan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun o'z vaqtida mutaxassislariga (psixolog, nevrolog) murojaat qilish kerak. Oiladagi iliq va qulay muhit autizimli bolalarning ijtimoiy moslashish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi, bu esa, o'z navbatida, ota-onalarda depressiya, asabiylashish va hokazolarning namoyon bo'lishini istisno qiladi.

Biz autizm spektrli farzandlarni tarbiyalanayotgan ota-onalarning barcha muammolarini umumlashtirishimiz mumkin:

stress, ruhiy tushkunlik, hayotning ma'nosini yo'qotish, kelajak qo'rquvi (bola bog'chadan, maktabdan keyin qayerga boradi, ota-onasi vafotidan keyin bola bilan nima bo'ladi), yolg'izlik hissi;

oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlardagi kelishmovchilik;

nafaqat bolaning, balki barcha oila a'zolarining rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi qat'iy rol pozitsiyalari;

haddan tashqari himoyalani; bolaga nisbatan xatti-harakatlarning nomuvofiqligi, nomuvofiqligi;

oila a'zolari o'rtasida tarbiya masalalari bo'yicha kelishmovchilik va nizolar;

turmush qurgan juftlikdagi munosabatlardagi muammolar, erkakning boladan voz kechishi;

Oilaning ijtimoiy o'zini-o'zi izolyatsiyasi, ijtimoiy doiraning keskin o'zgarishi, boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlardagi muammolar, do'stlarni yo'qotish. Shuning uchun bunday oilalar bir-biri bilan muloqotga muhtoj. Ota-onalarning o'zaro ijobiy muloqoti, psixolog bilan birgalikdagi suhbatlar kelishmovchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi, ota-onalarga yolg'iz emasligini his qilish imkonini beradi, hamma uchun umumiy muammolarni hal qilish yo'llarini yordam beradi;

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalash va o'qitishga oid adabiyotlarning yo'qligi yoki yetarli emasligi sababli ota-onalarning bexabarligi, shundan kelib chiqadiki, ota-onalar autizimli bola bilan muloqot qilish ko'nikmalariga ega emaslar;

Charchoq, hayotga qiziqishning yo'qligi. Ota-onalarning «muhlat»ga muhtojligi, o'z vazifalaridan qisqa dam olish, bolani ishonchli muhitga o'tkazish uchun kuniga soatlab azob chekish;

Kasbiy qoniqmaslik;

Bolaning manfaatlariga qaramlik;

Har bir oila a'zosi psixologik muammolarni boshdan kechirishi bilan bir qatorda, ma'lum bir oilaviy muammo mavjudligini ham ta'kidlash kerak. Uning mohiyati oilaning bolaning ahvoriga, uning o'ziga xos ehtiyojlari va kelajak istiqbollari qanday munosabatda bo'lishidir. Ba'zi oilalar farzandining ahvoriga falokat, yengib bo'lmaydigan to'siq sifatida qabul qiladilar va buning uchun keyinchalik o'zlarini ayblashadi. Shu sababli, ko'plab psixologlar ota-onalarning autistik bolasini idrok etadigan g'oyasini o'zgartirish kerakligini ta'kidlaydilar.

Bugungi kunda bolalar autizmi sohasida ko'plab tibbiy, psixologik va maxsus pedagogik tadqiqotlar olib borilayotganligiga qaramasdan, tan olish joizki, tashqi belgilarga ko'ra, birdaniga tashxis qo'yish murakkabdir. Shu boisdan ham autizm belgilari ilk namoyon bo'lgan davrdanoq ota-onalarning mutaxassislar bilan faol hamkorlik qilishlari zarur bo'ladi. Autizm spektrida buzilishi bo'lgan bolalar, boshqa imkoniyati cheklangan bolalar kabi oila uchun kutilmagan muammolarni, jumladan, ota-onalar uchun bir qator stressli holatlarni keltirib chiqaradi. Bunday holatlarga asosan, bolaning dastlabki rivojlanish davridagi parvarishi va tarbiyasi uchun mas'ul deb qaraladigan onalar duch keladilar. Onadagi bola rivojlanish xususiyatlari haqida yetarli bo'lmagan tasavvur, bilim va ko'nikmalar, unga va o'ziga nisbatan ishonchsizlik, shuningdek, oiladagi boshqa a'zolarining, yaqinlar va atrofdagilarning bolaga bo'lgan noodatiy munosabatlari, uni to'g'ri qabul qilolmasliklari asosiy sabablarni tashkil etadi. O'z navbatida otalarning stress holati ona kabi bevosita emas, balki, oiladagi psixologik muhitning salbiy tomonga o'zgarishi, onadagi ruhiy zo'riqishlar natijasida bevosita tarzda yuzaga keladi. Oila barqarorligi va bolaning keyingi rivojlanishi uchun salbiy ta'sir ko'rsatadigan jihati, bu stressning surunkali holatga

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytganda, ota-onalardan autizimli bolalarning oiladagi to'g'ri tarbiyasi uchun quyidagilar talab etiladi:

- Bolani fojea sifatida qabul qilmaslik, uning o'ziga xos xususiyatlari bilan birga betakror ekanligini tushunib yetish, unga mehr berish va qadrlash, bola tashxisini uning bir qismi sifatida, aslida uning xali ochilmagan va kelajakda namoyon etishi mumkin bo'lgan ijobiy jihatlari va qobiliyatlari borligiga

ishonish;

- Bolani mutaxassislariga olib borish, ular bilan rivojlanishining barcha jarayonlarini erinmay maslahatlashish, ularning tavsiyalariga va ko'rsatmalariga doimiy amal qilish;
- Bola haqidagi qarashlarini hamma bilan ham o'rtoqlashmaslik, asoslanmagan maslahatlarni, tavsiyalarni bolaga qo'llamaslik, shu bilan birgalikda, boladagi nuqsonlar sabab ijtimoiy va boshqa munosabatlardan uzilib qolmaslik;
- Bolaning ijobiy xatti-harakatlarini qo'llab-quvvatlash, unga ma'lum ko'nikmalarni egallashida erinmay yordam berish, yutuqlarini rag'batlantirish va bu jarayonda oilaning barcha vakillarining faol qatnashishlariga erishish;
- Autizmli bolalar tarbiyasi murakkab jarayon bo'lganligi sababli, ko'p kuch va harakat talab etishini anglagan holda mavjud imkoniyatlarni, jumladan, vaqt, oila moddiy va ma'naviy imkoniyatlarini to'g'ri rejalashtirish va taqsimlash;
- Bolani unga qulay bo'lgan vaziyatlarda ijtimoiylashuvi uchun zarur qadamlarni qo'yish (sayrga olib chiqish, mehmonga olib borish, o'zi kabi bolalar yoki unga xayrixoh bo'lgan yaqin qarindoshlarning farzandlari ishtikida tug'ilgan kunini nishonlash va sh.k.), muloqot muhitini asta-sekin kengaytirib borish;
- Muhim jihatlaridan biri esa, bolaning ta'lim olishi bo'lib, bu masalada mutaxassislar bilan imkon qadar barvaqt maslahatlashish foydadan holi bo'lmaydi. O'z navbatida ota-onalar imkoniyati cheklangan bolalar ta'limi va inklyuziv ta'lim borasida ham to'laqonli ma'lumotlarga ega bo'lishlari zarur bo'ladi.

Adabiyotlar

- Xamidova.M.U. Maxsus pedagogika (Mutaxassislikka kirish) - T.: Fan va texnologiyalar, 2018.
- Raxmanova V.S. Maxsus pedagogika - T.: G'afur G'ulom, 2004.
- Maxsus pedagogika (darslik). R.M.Ro'latova, L.Sh.Nurmuxammedova, D.B.Yakubjanova, Z.N.Mamarajabova, Sh.M.Amirsaidova, A.D.Sultonova. - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 2014. - 520 b
- Po'latova P. Maxsus pedagogika. – T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa-ijodiy uyi, 2005. – 223 b.
- Maxsus psixologiya L.R.Muminova, Z.N.Mamarajabova, D.B.Yakubjanova, Sh.M.Amirsaidova - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 2014. - 520 b